

LIETUVOS RESPUBLIKOS AKCIZŲ ĮSTATYMO NR. IX-569

1, 2, 3, 27, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 53, 58¹, 59 STRAIPSNIŲ, II SKYRIAUS PENKTOJO SKIRSNIO PAKEITIMO, ĮSTATYMO PAPILDYMO NAUJU 3 PRIEDU IR 40 STRAIPSNIO PRIPAŽINIMO NETEKUSIU GALIOS ĮSTATYMO NR. XIV-1933

9 IR 17 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO

AIŠKINAMASIS RAŠTAS

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto įstatymo projekto tikslai ir uždaviniai

2023 m. gegužės 9 d. priimtame Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo Nr. IX-569 1, 2, 3, 27, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 53, 58¹, 59 straipsnių, II skyriaus penktojo skirsnio pakeitimo, įstatymo papildymo nauju 3 priedu ir 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatyme Nr. XIV-1933 (toliau - Įstatymas) numatyta nuo 2024 m. atsisakyti akcizo lengvatų, taikomų naftos dujoms ir dujiniams angliavandeniliams, ir papildomai numatyta nuo 2025 m. taikyti kintamąją CO₂ dedamosios dalį, ją didinant kiekvienais metais iki 2030 metų (buitiniams vartotojams numatytos CO₂ dedamosios taikymo išimtis). Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys, kad Akcizų įstatyme numatoma ir toliau taikyti lengvatinius akcizo tarifus gamtinėms dujoms, naudojamoms šildymui, be to, gamtinėms dujoms nenumatoma taikyti CO₂ dedamosios dalies.

Nuo 2024 m. sausio 1 d. naftos dujoms, kurios yra išpilstytos į balionus arba kurios bus išpilstytos į balionus ar grupinius įrenginius, nebebus taikoma akcizo lengvata, t.y. nulinis tarifas, o bus taikomas 304,1 eur/t akcizo tarifas. Atsižvelgiant į tai, kad iš vienos tonos naftos dujų ir dujinių angliavandenilių gaunama 12,9056 MWh šilumos energijos, padalinus 304,1 eur/t iš 12,9056 MWh/t, gaunamas akcizo dydis lygus 23,56 eur/MWh. Pažymėtina, kad Įstatyme numatyta, jog gamtinėms dujoms taikomas akcizo tarifas yra 23,60 Eur/ MWh, t.y. tokio dydžio, kuris iš esmės prilygsta naftos dujoms ir dujiniams angliavandeniliams taikomo akcizo tarifo dydžiui, tačiau, skirtingai nei naftos dujų ir dujinių angliavandenilių atveju, Įstatyme numatyta, kad gamtinėms dujoms, kurias buitiniai vartotojai naudoja buityje maisto gaminiui ir patalpų šildymui, ir gamtinėms dujoms, naudojamoms verslo reikmėms, ir toliau yra numatytos lengvatos – atitinkamai 1,08 Eur/MWh ir 0,54 Eur/MWh (nuo 2026 m. sausio 1 d. – atitinkamai 1,50 Eur/MWh ir 1,00 Eur/MWh). Taigi, pagal Įstatyme siūlomą naująjį reguliavimą buityje naudojamoms naftos dujoms taikomo akcizo tarifo dydis yra beveik 22 kartais didesnis nei buityje naudojamų gamtinių dujų akcizo tarifo dydis.

Toks teisinis reguliavimas sukuria diskriminacines sąlygas tarp vartotojų, naudojančių naftos dujas, ir vartotojų, naudojančių gamtines dujas, o taip pat turi neigiamą įtaką konkurencinėms

sąlygoms verslo subjektų, naudojančių savo veikloje naftos dujas, atžvilgiu. Naftos dujos dažnai yra vienintelė ekonomiškai ir pakankamai „žalia“ alternatyva buitiniams vartotojams, įmonėms ir žemdirbiams nutolusiose vietovėse, kuriose nėra gamtinių dujų tinklo. O nuo praėjusių metų ženkliai išaugus gamtinių dujų kainai, naftos dujos tapo pigesne ir patrauklesne alternatyva pramonei, naudojančiai daug energetinių išteklių, tuo metu didelė dalis įmonių priėmė sprendimus pereiti prie naftos dujų naudojimo savo veikloje ir investavo į naftos dujų įrangą. (Vadovaujantis oficialiais statistiniais duomenimis, 2022 m. naftos dujų galutinis suvartojimas pramonėje lyginant su 2021 m. išaugo 69,44 procento). Tokioms įmonėms naujasis naftos dujų akcizo reguliavimas turės ypatingai reikšmingą neigiamą poveikį ne tik pačių įmonių finansinei sveikatai, bet ir galutiniams šių įmonių produkcijos vartotojams.

Naujas naftos dujų apmokestinimas yra neproporcingas bei neteisingas ir dėl per didelės CO₂ dedamosios lyginant su kitais energiniais produktais. Nors Įstatymo rengėjas nurodė, kad CO₂ dedamųjų dydžiai buvo nustatyti proporcingai atsižvelgiant į apmokestinamųjų energinių produktų kaloringumą ir taršumą, tačiau naftos dujoms nustatytas itin didelis CO₂ dedamosios dydis ir yra didesnis nei kitų – netgi taršesnių - kuro rūšių. Atkreiptinas dėmesys, kad naftos dujų degimo metu CO₂ emisija yra mažesnė nei daugumos kitų apmokestinamųjų angliavandenilių ir, pavyzdžiui, yra net beveik 44 procentais mažesnė nei akmens anglis. Lyginant su gamtinėmis dujomis, nors naftos dujų CO₂ išmetimai yra šiek tiek didesni nei gamtinių dujų, tačiau gamtinių dujų gavybos ir gamybos proceso metu į atmosferą išsiskiria dideli kiekiai ypač didelį šilumos efektą sukeliančių metano dujų (šių dujų sukiamas šilumos efektas yra keliasdešimt kartų didesnis nei anglies dioksido). Nors akmens anglis yra daug taršesnės už naftos dujas, tačiau 2025m. – 2030 m. deginant akmens anglis viena tona CO₂ atsieis atitinkamai 85-54 procentais mažiau nei viena tona CO₂ deginant naftos dujas. O gamtinėms dujoms CO₂ dedamoji nebus taikoma ir numatomas bazinis akcizas yra itin mažas, nors pastarųjų CO₂ išmetimai yra santykinai panašūs į CO₂ išmetimus deginant naftos dujas ar kitus taršius energinius produktus.

1 lentelėje pateikiamas kai kurių energinių produktų kaloringumo, taršumo rodiklių ir Įstatyme nustatytų naujų akcizų CO₂ dedamųjų palyginimas.

1 lentelė

Energiniai produktai	Kaloringumas (MWh/t)	CO ² emisija (kg/ t)	CO ² dedamoji 2025 m. (eur/t)	CO ² dedamoji 2030 m. (eur/t)
Benzinas (be švino)	12,21	3104	31,17*	187,01*
Dyzelinas	11,88	3106	30,82*	184,94*
Naftos dujos ir dujiniai angliavandeniliai (išskyrus gamtines dujas)	12,91	1660	30,6	183,6
Akmens anglis	6,98	2420	21,8	130,8
Šildymui skirtos durpės	3,26	>2420	16,6	99,6

*Palyginimui Įstatyme nustatyti CO² dedamųjų dydžiai eur/1000 l vienetais perskaičiuoti eur/t vienetais.

Kaip matyti iš 1 lentelėje pateiktų duomenų, naftos dujų kaloringumas yra didžiausias, CO² emisija – mažiausia, tačiau naftos dujoms nustatytos CO² dedamosios dydis yra santykinai didžiausias įvertinant tai, kad jų kaloringumas – didžiausias, o CO² emisija – mažiausia.

Atsižvelgiant į naftos dujų kaloringumą ir taršumą, matyti, kad naftos dujoms ir dujiniams angliavandeniliams nustatyti nauji akcizų tarifų dydžiai yra neproporcingai ir nepagrįstai per dideli lyginant su kitomis energinių produktų rūšimis. Nors taršioms energiniams produktams taikomų akcizų didinimo tikslas yra paskatinti vartotojus pereiti prie mažiau taršių kuro rūšių naudojimo, tačiau finansinės paramos perėjimui prie alternatyvių „žalesnių“ energinių produktų buitinių patalpų šildymui ir verslo reikmėms Lietuvos Respublikos Vyriausybė nėra suplanavusi (paramos priemonės numatytos tik tiems vartotojams, kurie gyvena trijų ir daugiau aukštų daugiabučiuose ir naudoja naftos dujas maisto ruošimui). Naftos dujas buitiniams poreikiams naudojantys vartotojai paprastai gyvena kaimo vietovėse, kuriose nėra išvystyti gamtinių dujų tinklai. Savarankiškai (be valstybės paramos) pereiti prie mažiau taršesnių kuro rūšių tokie buitiniai vartotojai nėra pajėgus, todėl nauju reguliavimu jie bus ne paskatinti tapti energetiškai „žalesniais“, o nuskurdinti.

Taigi, toks naftos dujų atsisakyti skatinantis reguliavimas savaime skatina vartoti kitas - net taršesnes - kuro rūšis. Todėl Įstatyme numatytas naujasis naftos dujų akcizo dydžio reguliavimas vertintinas kaip prieštaraujantis priimto Įstatymo tikslams, t.y. siekiui paskatinti pereiti prie „žalesnių“ energinių produktų naudojimo. Be to, neproporcingai didelis naujas naftos dujų akcizas nepadės pasiekti Įstatymo tikslų dar ir dėl to, kad palyginus nedidelė vartotojų dalis naudoja naftos dujas lyginant su kitais energiniais produktais. Valstybinės duomenų agentūros duomenimis, transporto sektoriuje 2021 m. suskystintų naftos dujų dalis bendrame degalų sunaudojime sudarė apie 4 procentus, panašus yra ir naftos dujų sunaudojimo lygis namų ūkiuose patalpų šildymo ir panašioms reikmėms, o 2021 m. pramonėje naftos dujų sunaudojimas bendrame kuro galutiniame

suvartojime sudarė 1,44 procento (atitinkamai 2022 m. – 2,44 procento), o palyginimui – panašaus taršumo gamtinių dujų, kurioms nustatytas lengvatinis tarifas ir nėra taikoma CO² dedamoji, sunaudojimas sudarė 51,14 procento (atitinkamai 2022 m. – 48,40 procento).

Nauju reguliavimu naftos dujų vartotojams yra sukuriama neproporcingai ir nepagrįstai didelė finansinė našta. Siekiant teisingo ir proporcingo reguliavimo, užtikrinančio sklandų perėjimą prie mažiau taršių kuro rūšių, siūloma nustatyti lengvatinius naftos dujų ir dujinių angliavandenilių akcizo tarifus buitiniams ir verslo naftos dujų vartotojams. Taip pat, atsižvelgiant į 2022 m. energinių išteklių kainų krizės metu atliktas pramonės investicijas ir tai, kad reikalingas laikas joms atsipirkti, šiuo projektu siekiama atidėti naftos dujoms ir dujiniams angliavandeniliams taikomo akcizo CO₂ dedamosios taikymą iki 2026 m. ir nustatyti mažesnius (ir proporcingesnius atsižvelgiant į kaloringumą bei taršumą) CO₂ dedamosios dydžius 2026 m. – 2030 m. laikotarpiu.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai ir rengėjai

Įstatymo projektą parengė Seimo narė Laima Nagienė.

3. Dabartinis teisinis įstatymo projekto aptartų teisinių santykių reglamentavimas

Įstatymo 9 straipsnyje numatyta, kad nuo 2025 m. sausio 1 d. naftos dujoms ir dujiniams angliavandeniliams (išskyrus gamtines dujas) taikomas akcizų tarifas, susidedantis iš pastoviosios dalies - 304,10 euro už toną produkto ir kintamosios dalies - CO₂ dedamosios, kurios dydis 2025 m. – 30,6 Eur/t, 2026 m. – 61,2 Eur/t, 2027 m. – 91,8, 2028 m. – 122,4 Eur/t, 2029 m. – 153 Eur/t, 2030 m. – 183,6 Eur/t.

Įstatymo 12 straipsnyje numatyta 2024 m. pripažinti negaliojančiais Akcizų įstatymo 43 straipsnio 1 dalies 5, 6 ir 7 punktus, kuriais buvo nustatyta, kokie energiniai produktai yra nuo akcizų atleidžiami, taip pat Akcizų įstatymo 43 straipsnį papildant nauja 1³ dalimi, kurioje numatoma, kad šiems produktams CO₂ dedamoji nebus taikoma:

- naftos dujoms ir dujiniams angliavandeniliams, išpilstytiems į buitinius dujų balionus;
- neišpilstytoms naftos dujoms ir dujiniams angliavandeniliams, įsigyjamiems arba importuojamiems centrinio mokesčių administratoriaus nustatyta tvarka registruotų vartotojų, tiekiančių (naudojančių) jas (juos) buitiniams reikmėms (šildymui, maisto ruošimui ir pan.), įskaitant asmenis, kurie išpilsto naftos dujas į buitinius dujų balionus;

- neišpilstytoms naftos dujoms ir dujiniam angliavandeniliams, centrinio mokesčių administratoriaus nustatyta tvarka registruotų vartotojų tiekiamiems į grupinius įrenginius, per kuriuos jie gali būti tiekiami tik buitiniams reikmėms.

4. Naujos teisinio reglamentavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Nauju teisiniu reglamentavimu siūloma nuo 2024 m. taikyti lengvatinį - 13,94 euro už toną produkto dydžio - akcizo tarifą šiems naftos dujoms ir dujiniam angliavandeniliams:

- naftos dujoms ir dujiniam angliavandeniliams, išpilstytiems į buitinius dujų balionus;
- neišpilstytoms naftos dujoms ir dujiniam angliavandeniliams, įsigyjamiems arba importuojamiems centrinio mokesčių administratoriaus nustatyta tvarka registruotų vartotojų, tiekiančių (naudojančių) jas (juos) buitiniams reikmėms (šildymui, maisto ruošimui ir pan.), įskaitant asmenis, kurie išpilsto naftos dujas į buitinius dujų balionus;
- neišpilstytoms naftos dujoms ir dujiniam angliavandeniliams, centrinio mokesčių administratoriaus nustatyta tvarka registruotų vartotojų tiekiamiems į grupinius įrenginius, per kuriuos jie gali būti tiekiami tik buitiniams reikmėms.

Toks lengvatinis tarifas savo dydžiu prilygtų lengvatiniam tarifui, taikomam gamtinėms dujoms, kurios naudojamos kaip šildymui skirtas kuras butyje.

Taip pat, siekiant išvengti prieštaravimo proporcingumo principui, siūloma nustatyti nulinį naftos dujų ir dujinių angliavandenilių CO₂ dedamosios dydį 2025 metais ir nustatyti mažesnius naftos dujoms ir dujiniam angliavandeniliams taikomų akcizų CO₂ dedamųjų dydžius 2026 m. – 2030 m. laikotarpyje nustatant, kad 2026 m. – 33,2 Eur/t, 2027 m. – 49,8, 2028 m. – 66,4 Eur/t, 2029 m. – 83 Eur/t, 2030 m. – 99,6 Eur/t.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus teikiamą Įstatymo projektą neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Galima priimtų įstatymų įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai

Įstatymo projektas įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai neturės.

7. Įstatymų įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Įstatymo projektas įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturi.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymo projektas strateginio lygmens planavimo dokumentams neprieštarauja.

9. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Priėmus Įstatymo projektą, kitų įstatymų keisti nereikės.

10. Įstatymų projektų atitikties Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo ir Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimams bei bendrinės lietuvių kalbos normoms, o Įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos įstatymo ir Teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas.

11. Įstatymų projektų atitikimas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos teisei

Įstatymo projekto nuostatos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos dokumentams neprieštarauja.

12. Įstatymui įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, šių aktų rengėjai

Įstatymui įgyvendinti Lietuvos Respublikos Vyriausybė turės priimti įgyvendinamuosius teisės aktus.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Įstatymui įgyvendinti valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų neprireiks.

14. Projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimų ir išvadų nereikės.

15. Reikšminiai įstatymo projektų žodžiai

Įstatymo projekto reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną Eurovoc:

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Papildomų paaiškinimų nėra.

Seimo narė

Laima Nagienė